

FRANJEVAČKA ŽUPA U SLAVONSKOM BRODU DO 1754. GODINE*

Andrija ZIRDUM, Žeravac (BiH)

U radu se prikazuje djelovanje franjevaca u Slavonskome Brodu u vrijeme uključenosti grada i njegova područja u sastav Osmanskoga Carstva, kao i u razdoblju nakon oslobođenja koncem 17. stoljeća. Iako su franjevci u Brodu još od srednjega vijeka imali svoju kuću te se kao misionari bavili dušobrižništvom u sastavu provincije Bosne Srebrene, čini se da su to službeno preuzeli oko 1536., kad su Osmanlije zauzeli mjesto. Svoje trajno prebivalište imali su na mjestu današnje crkve i samostana i odatle su pastoralno služili prostor koji danas poslužuje 17 katoličkih župa u Brodu i okolici. Franjevci su pod Osmanlijama imali u Brodu kuću s kapelom, a velike i važnije liturgijske skupove obavljali su u srednjovjekovnoj crkvi sv. Antuna Padovanskog u Podvinju. Župa im je službeno oduzeta 25. rujna 1754.

KLJUČNE RIJEČI: *franjevci, Slavonski Brod, Osmanlije, župa Presvetog Trojstva, srednji vijek, rani novi vijek, Bosna Srebrena.*

Da bi se u Brodu i okolici, uz rijetke i skromne izvore iz prošlih stoljeća, predstavili franjevački život i djelovanje, potrebno ih je staviti u povijesno obzorje jer bi bez njega mnoga događanja bila nejasna, a mogla bi dovesti i do pogrešnih zaključaka. Treba ujedno imati na umu kako su, u razdoblju koje obrađujem, bila tri različita pristupa životu i odnosima: feudalni, osmanlijsko-šerijatski i habsburško-austrijski te da je spomenuto razdoblje bilo obilježeno stalnim, nekad češćim nekad rjeđim, borbama kršćana s Osmanlijama, što se odražavalo i na svim vidovima franjevačkog života i djelovanja.

Uz navedeno, prošlost Broda bila je uvjetovana njegovim prirodnim položajem, prijelazom preko rijeke, važnim križištem putova koji su prolazili dolinom rijeke Save, odnosno dolinama rijeka Ukline i Glogovice te čestim poplavama koje su ugrožavale naselje i okolicu. Naselje je po prijelazu preko Save dobilo svoje ime, a na jezičcu ušća rječice Mrsunje u Savu, još od kasnoantičkog vremena, bila je tvrđava koja je nadzirala prijelaz putnika i

---

* Doradeno predavanje održano 27. X. 2007. na Znanstvenom skupu u povodu 500 godina djelovanja franjevaca u Slavonskom Brodu i 300 godina od osnutka samostana.

robe. Uz nju je, na nešto povišenom tlu, bilo naselje za posadu i druge stanovnike različitih zanimanja. Budući da su rijeke Sava, Mrsunja i Glogovica bile klimatski uvjetovane, česte poplave¹ u Brodu nisu dopuštale veće gospodarske i graditeljske pothvate pa se glavnina gospodarskog života odvijala na južnim obroncima Dilj gore.

Sve spomenuto uvjetovalo je da se u naselju, osim nešto arheološke građe, sačuvalo malo tragova ljudskog djelovanja. Ali iz općih društvenih i kršćanskih događanja te iz biskupskih i putopisnih zapisa možemo dobiti pouzdanu sliku franjevačkog života i djelovanja u Brodu i okolici.

***

U skladu s idealima i crkvenim propisima, franjevci su svoje kuće podizali uz gradove, veća naselja, upravna i gospodarska središta ili nedaleko od njih. Odatle su u mjestu i okolici služili siromašne i napuštene ljude. A kao članovi Bosanske vikarije još u srednjem vijeku počeli su djelovati u Slavoniji i dijelovima Ugarske, jer je dio njih preko spomenutih krajeva kao misionari ulazio u Bosnu. Još 1346. papa Klement VI. dopustio im je da u Đakovu osnuju samostan za odmor i oporavak bosanskih franjevaca-misionara. Nešto poslije dobili su dopuštenje da svoje kuće mogu graditi po Hrvatskoj i Ugarskoj, i to u mjestima gdje drugi redovnici nisu imali svoje samostane pa su se kuće Bosanske vikarije brzo množile.² Neko je vrijeme u spomenutim krajevima djelovao i bosanski vikar fra Jakov Markijski (1435.–1438.)³ te neki drugi vodeći franjevci Bosanske vikarije.

No česti pljačkaški pohodi Osmanlija unosili su nesigurnost i strah te ometali franjevačku djelatnost. To je potaknulo ugarski dio Bosanske vikarije, tj. bosanske samostane sjeverno od rijeke Save, da se 1448. odijele od Bosne. Poslije je i preostali dio Vikarije bio prisiljen podijeliti se na Bosnu Srebrenu i Bosnu Hrvatsku. Prva od njih iz dušobrižničkih je razloga ostala pod Osmanlijama, a druga, veća, organizirala je obranu hrvatskih krajeva i u tom poslu kroz pedesetak godina bila gotovo posve uništena. Kao primjer franjevačkog sudjelovanja u borbama protiv Osmanlija može zasvjedočiti uloga Ivana Kapistrana 1456. godine u obrani Beograda.

Brod je svojim položajem imao važnu ulogu u životu i obrani Slavonije. Njime su prolazili putnici, trgovci i ratnici. To je intenzivirano (1463.) nakon osnivanja i obrane Srebreničke

---

¹ U jesen 1740. samostanski je ljetopisac zabilježio: »Ova je godina zapamćena po obilju plodova i jestvina... Premda je bila toliko plodna, ništa nije donijela u pravo vrijeme, nego je sve kasnilo. Nadalje, zbog pretjeranih voda, izobilja kiša i ljuta nevremena malo-pomalo otela je sve ono što je tako obilno podarila, a plodove je i usjeve težina snijega i vode stukla u zemlju, uz veliki jauk i snažni vapaj ojađenog puka, prestrašena gladu, dok je u raskvašenu tlu hrana tonula... budući da su neprestane kiša natopile zemlju i još je uvijek natapaju, pa je sama zemlja bila sličnija tekućem negoli čvrstom stanju...« (*Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi [1706.–1787.]*, I., Slavonski Brod, 1995., za tisak pripremio Josip BARBARIĆ a uredio Egidije Stjepan BIBER, 1995.).

² Usp. Eusebije FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica...*, Zagrabiae, 1892., str. 28; Dominik MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968., str. 58. Bosanski su se franjevci od ugarske subrače razlikovali i po provođenju strožega franjevačkog života. Nastambe su im bile malene i siromašne. Usp. Stanko ANDRIĆ, *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana: povijesna i tekstualna analiza*, Slavonski Brod – Osijek, 1999., str. 25.

³ Usp. Bazilije PANDŽIĆ, »Jakov Markijski vikar Bosanske vikarije«, u: *Bosna franciscana 7/1997.*, str. 155–166.

banovine pa su franjevci preko svoje kuće u Brodu pomagali i opskrbljivali subraću u sjeveroistočnom dijelu Bosne. Padom Srebreničke (1512.) i Jajačke (1527.–1528.) banovine, brodski franjevci povećavali su svoju djelatnost na novoj obrambenoj crti na rijeci Savi. Njihova kuća u Brodu bila je istočno od tvrđave, tj. na prostoru današnje franjevačke crkve i samostana.⁴ A slijedeći ideale svoga života: siromaštvo, poslušnost i čistoću, njihovo je prebivalište bilo skromno, bez istaknutih vanjskih obilježja.

Naime, treba znati kako se, po strogim šerijatskim propisima, samo na mjestima gdje je otprije bio neki kršćanski sakralni objekt ili nastamba mogla – nakon rata i ratnih razaranja – obnoviti njihova prisutnost i djelovanje, drukčije nikako. To potvrđuje i stroga naredba sandžakbega iz 1516. godine: »Podignute su crkve u nekim mjestima u kojima one nisu postojale od starog nevjerničkog vremena. Neka se takve novopodignute crkve dadu porušiti, a oni nevjernici i svećenici, koji boraveći u njima, uhode stanje i dojavljuju u nevjerničke zemlje, neka se kazne strogo, i neka se kazne teškim tjelesnim kaznama. Neka se poruše križevi, koji su postavljeni na putovima i neka se ne dopušta da ih ubuduće postavljaju. A ako ih postave, neka se kazne tjelesnim kaznama oni koji to uredi.« Sljedeća naredba (1530.) prijeti i sucima (kadijama): »U kadiluku [sudskom okrugu] kojeg kadije to bude, ako ne spriječi i ne otkloni, bit će uzrok za njegov otpust.« Kroz cijelo osmanlijsko razdoblje to se strogo provodilo.⁵

***

Čim su Osmanlije 31. srpnja 1536. zauzeli Brod, u njega su postavili jaku vojnu posadu te je ubrzo počelo naseljavanje islamskog i islamiziranog stanovništva. Crkvu sv. Marka u tvrđavi pretvorili su u džamiju. Katoličko dušobrižništvo cijeloga kraja, nakon što se katolički kler povukao prema sjeverozapadu, preuzeli su franjevci Bosne Srebrene. Oni su i inače slijedili osmanlijske prodore i zbrinjavali preostale katolike.⁶ Turski dokumenti svjedoče kako u vrijeme osvajanja brodske okolice nije bilo velikog pustošenja niti znatnije selidbe stanovništva. Naime, već u prvom popisu stanovništva iz 1542. godine u samom Brodu govori se kako u naselju ima 71 porezna jedinica, što se donekle može

⁴ To izravno potvrđuje biskup fra Mato Benlić u vrijeme svoga boravka u Brodu 1. rujna 1652.: »In Slavonia, in comitatu Posegiensi ò vero Brodensi nel 1652. a di primo di settembre nella parochia di Brod, dove stano doi padri di san Francesco di minori osservanti, parocho con il compagno, e una chiesa *lontano dalla capella doi miglia* (istaknuo A. Z.) per nome di San Antonio da Padua, habbiamo celebrato la messa con sermone al populo...« (*Đakovačka i srijemska biskupija: Arhiv Kongregacije za širenje vjere – razni fondovi 17.–18. stoljeće*, [ur.] Antun DEVIĆ, Zagreb, 2005., str. 165).

⁵ *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zvornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak*, Sarajevo, 1957., 31, 43. Temeljem spomenute odredbe porušeni su samostani: Konjic, Visoko, Sutjeska i Fojnica. Fojnički rudari tražili su i dobili dozvolu da obnove svoju crkvu. Budući da su umjesto zidova od pletena pruča oblijepljena ilovačom koristili kamen te nadodali neke pregrade, osmanlijske su vlasti naredile da se crkva poruši. Ipak im je (1527.) sarajevski sud, zbog njihove važne gospodarske djelatnosti, dopustio obnoviti crkvu »na istom mjestu, a po prvašnjoj osnovi i bez povećanja, pleterom.« Usp. Andrija ZIRDUM, *Povijest kršćanstva u Bosni i Hercegovini*, Plehan, 2007., str. 258–269.

⁶ Da je obično bilo tako, svjedoči primjer pet godina poslije, kad su Osmanlije 1541. zauzeli Budim. Bosanski su franjevci odmah preuzeli neke napuštene crkve i tako ih sačuvali katolicima, koji su im poslije bili zahvalni, dok su veći dio sakralnih zgrada zaposjeli kalvini. Usp. Bernárdin UNYI, *Sokácok-Bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, 1947., str. 247.

izjednačiti s brojem kršćanskih domaćinstava. Tri godine poslije (1545.) varoš je pripojena carskom hasu, tj. vladarskim izvorima prihoda, a među kršćane su ubilježena i dva obrtnika, kovača. Godine 1561. u Brodu su zabilježena 73 kršćanska domaćinstva, mješavina hrvatsko-mađarskih imena, što i nije čudno jer su ovi krajevi pripadali Pečuškoj biskupiji. Istodobno, od 102 ondašnje muslimanske kuće, trećina ih je bila kršćanskog podrijetla, tj. islamizirani kršćani, oslobođeni robovi ili pridošli obrtnici i trgovci.

No prestankom većih osmanlijskih vojnih pothvata Brod gubi početno vojno značenje, postaje središte sudsko-uprave oblasti (kadiluka)⁷ te se po orijentalnim pravilima razvija u prometno i trgovačko-obrtničko središte. Brodskoj nahiji (kotaru), osim okolnih sela, pripadale su kasabe (gradići) Dubočac i Novigrad. Dok je islamizirano stanovništvo živjelo poglavito u Brodu, okolna su naselja bila katolička.⁸ Čini se da je kršćansko stanovništvo u naselju živjelo od ovcarstva, ribarstva te nekih oblika trgovine i brodarstva jer za zemljoradnju nije bilo pravih uvjeta.

Budući da su bosanski franjevci Ahdnamom Mehmeda II. bili građani Osmanlijskog Carstva a provincija Bosna Srebrena bila priznata kao jedina katolička ustanova u osvojenom dijelu Balkana, što joj je poslije priznala i Rimska kurija imenujući između njih biskupe, apostolske vikare, franjevci proširuju svoju djelatnost na područja koja su zauzeli Osmanlije.⁹ Njihova kuća s kapelom, u Brodu, kroz stoljeće i pol osmanlijske djelatnosti, postaje središte dušobrižničke djelatnosti. To je bilo i razumljivo jer su živeći ovdje, a putujući u habitima, bili bolje zaštićeni od samovolje nasilnika, što izvješća izrijekom spominju.¹⁰ Ali, da ne bi u naselju iritirali, a to nisu ni smjeli,¹¹ islamsko stanovništvo, sva veće liturgijske slavija obavljali su u srednjovjekovnoj crkvi sv. Antuna Padovanskog u Podvinju.

Porazom Osmanlija pod Siskom (1593.) i ratovima nakon njega, među zaraćenim stranama uspostavljena je djelomice vojna ravnoteža. Zato je u osvojenim krajevima raslo nezadovoljstvo i sve češće dolazilo do bezvlasti, koje Osmanlije iskaljuju na katolicima i franjevcima sumnjajući u njihovu odanost. Progone obično poduzimaju pokrajinski upravitelji ili nasilni pojedinci, o čemu svjedoči arhivska građa.¹²

---

⁷ To potvrđuje izvještaj biskupa fra Jeronima Lučića iz Sarajeva 25. lipnja 1639. u kojem opisuje kako je u Slavoniju nedavno bio došao vladika carigradskog patrijarha Ćirila Lukarisa da na silu od franjevaca i katolika utjeruje takse, poreze. Saznavši za to otišli su, u ime franjevaca i katolika, na sud u Brod požeški župnik fra Augustin Gabrić, velički gvardijan fra Marin Tomašević, našički gvardijan fra Andrija Kosovljanin te brodski župnik fra Antun iz Požege. Ljudi vješti parnicama i jeziku te su molili nadležne da ih zaštite od spomenutih globa. I stvarno, na njihovu stranu stala su tri brodska prvaka zv. Perizbegovići i riješili parnicu u korist franjevaca i katolika. Usp. *Đakovačka i Srijemska biskupija: spisi generalnih sjednica Kongregacija za širenje vjere 17. stoljeće*, (ur.) Antun DEVIĆ, Zagreb, 2000., str. 191.

⁸ Usp. Nenad MOAČANIN, »Osmansko-turska arhivska građa za povijest Slavanskog Broda i okolice: Pregled istraživačkih mogućnosti i nacrt povijesnog razvitka grada i okolice u razdoblju turske vlasti«, u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavanskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda*, Slavonski Brod, 2000., str. 133–144.

⁹ Usp. Andrija ZIRDUM, *Povijest kršćanstva*, str. 272–274.

¹⁰ »Item, die 10. Maji [1638.] in opido Brod, quod quidem situm est juxta flumen Savum. Habitanteque hic potentes Trucharum in magna quantitate, christiani autem mixti inter illos, propter grande fastidium quod patiuntur ad advenis militibus et ideo confugiunt sub allas pradicorum magnatum, qui defendunt illos...« (*Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 291).

¹¹ Usp. Andrija ZIRDUM, *Povijest kršćanstva*, str. 256.

¹² Usp. Josip MATASOVIĆ, »Fojnička regesta«, u: *Spomenik SKA*, 67, Beograd, 1930., str. 125–136; *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2000., str. 109–112, 206; Andrija ZIRDUM, *Povijest kršćanstva*, str. 283–285.

U Brodu, sjedištu prostrane župe, po ustaljenom načinu dušobrižničke djelatnosti Bosne Srebrene, djelovala su obično dva franjevca iz samostana u Velikoj.¹³ O tome tijekom XVII. stoljeća govore gotovo sva biskupska i druga izvješća. A da su Brod i okolica bili napučeni katoličkim pučanstvom, svjedoči već prvi popis župa provincije Bosne Srebrene iz 1623., gdje su na relativno malom prostoru tri župe: Brod, Podcrkavlje (Sv. Benedikt) i Vrhovina (Sv. Mihovil).¹⁴ Biskup fra Tomo Ivković je u razdoblju od 1626. do 1630. godine četiri puta boravio u Brodu i krizmao 1005 katolika.¹⁵

Biskup fra Jeronim Lučić bio je 10. svibnja 1638. u župi Brod, u crkvi sv. Antuna, koja je 4000 koraka udaljena od tvrđave. »Katolike služe fra Antun iz Požege i njegov pomoćnik. Ondje sam tijekom svečane mise, u biskupskom ornatu, uz pratnju petnaestorice franjevača podijelio sakrament potvrde 1523 katolika obaju spolova.«¹⁶

Vizitator Pavao Rovinjanin 1640. izričito tvrdi kako se župnikova kuća nalazi usred Broda i da je ondje služio misu. »Došli smo u Brod i uputili se u kuću upravitelja župe, a ona je usred grada. Ujutro pošto samo služili misu, spremili smo se na put prema Požegi.«¹⁷

U brodskoj župi boravio je nekoliko put fra Matej Benlić (1651.–1674.), beogradski biskup i apostolski vikar u donjoj Ugarskoj pod Osmanlijama.¹⁸ On je 1. rujna 1652. došao »u župu Brod gdje djeluju dva oca sv. Franje, mala braća, župnik i pomoćnik. Tu sam u crkvi posvećenoj sv. Antunu Padovanskom,¹⁹ koja je od kapele udaljena dvije tisuće [ko-

¹³ U pismu od 24. lipnja 1575. papa Grgur XIII. dopustio je franjevcima Bosne Srebrene da mogu slobodno djelovati u dijelovima Ugarske koje su Osmanlije zaposjeli, jer su svojim životom i radom pridobili i osmanlijskog cara, koji im je dopustio slobodno djelovati posebno u mjestu Velika, gdje im je dao kuću sv. Augustina sa svim što je uz nju povezano. Oni su se od prije dokazali velikom ljubavlju prema Rimskoj crkvi, a sada dobivaju zgradu za stanovanje i poučavanje mladeži za redovnički stalež te vinograde kojima se mogu služiti. Usp. Luca WADDING, *Annales Minorum*, XXI, Ad Claras Aquas, 1934., str. 502; Paškal CVEKAN, *Velika i njena bogata prošlost*, Velika, 1982., str. 24–31.

¹⁴ Usp. Andrija ZIRDUM, »Provincija Bosna Srebrna u vrijeme Matije Divkovića (1563.–1631.)«, u: *Zbornik radova o Matiji Divkoviću*, Sarajevo, 1982., str. 285–297.

¹⁵ Istodobno je biskup Ivković (1626.) u župi Garčin krizmao 480, a u župi Vrhovina 775 katolika. U razdoblju od 1626. do 1630. još je jednom boravio u brodskom kraju i krizmao: u župi Brčino 111; u župi Bučju kod crkve sv. Jurja 194, a kod crkve sv. Martina 400; u župi Vrhovina 105; u župi Garčin 105 te u župi Lužani 327. Dakle, u Brodu i polukrugu od 30-ak km oko njega krizmao je 3503 katolika, što je velik broj. Usp. Krunoslav DRAGANOVIĆ, »Izvješće fra Tome Ivkovića, biskupa skradinskog, iz godine 1630.«, u: *Croatia sacra*, IV/1934., str. 65–78.

¹⁶ To svjedoči kako su u vrijeme krizme okolni župnici pratili i pomagali svome biskupu. Lučić je, nakon krizme koju je prije 18 godina obavio biskup fra Tomo Ivković, kroz 21 dan u brodskom kraju krizmao 9939 katolika. Uz gore spomenuti Brod, u župi Bučje, koju je služio fra Franjo iz Velike, 25. travnja 1638. krizmao je 1376 katolika; u župi Brčino, koju je služio fra Antun iz Kaptola, 26. travnja krizmao je 1157; u župi sv. Benedikta (Podcrkavlje), koju je služio fra Šimun Voinić, 28. travnja krizmao je 1372; u župi Garčin, koju je služio fra Marijan Dumnanin, 1. svibnja krizmao je 1480; u župi sv. Mihovila (Vrhovina), koju je služio fra Antun iz Požege, 8. svibnja krizmao je 1586. te u župi Lužani, koju je služio fra Šimun iz Vardôa, 15. svibnja 1638. krizmao je 1445 katolika. Usp. *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 291.

¹⁷ »Passato il traghetto ala casa del curato, ch' era in mezzo cita di Brod. La mattina cerebrata la messa si preparassimo alla partenza per Possega« (Stipan ZLATOVIĆ, »Izvještaj o Bosni godine 1640. o. Pavla iz Rovinja«, u: *Starine JAZU*, knjiga XXIII., Zagreb, 1890., str. 34).

¹⁸ Usp. Andrija ZIRDUM, »Mato Benlić«, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 1/1983., str. 665.

¹⁹ Dok je brodski župnik imao na raspolaganju jednu kamenu crkvu za veće liturgijske sastanke, na području susjedne župe sv. Benedikta (Podcrkavlje) bile su četiri kamene crkve još iz vremena kršćanskih vladara: »restate dalla christianità, coperte con l' asse. La prima chiesa di San Benedetto in Pocarchavie, seconda San Pietro in Petgna, terza di San Stefano in Glogovica, quarta di San Andrea in Pacha...« U župi sv. Mihovila bile su dvije kamene crkve, »una di San Michaelae, meza parte di mura e meza di legni, per esser destrutta

raka], služio misu i propovijedao puku. Krizmao sam dvaput; prvi put sam krizmao 549 osoba oba spola a drugi puta 736 osoba. Crkva posjeduje sve potrebne stvari za obavljanje Božje službe. U crkvi se često preko godine služi misa posebno na svetkovine kroz godinu. Marljivošću spomenutih otaca župa je dobro poslužena svetim sakramentima i drugim božanskim stvarima jer oni služe puku i siju Božju riječ s velikom poukom. Ova župa ima 4000 katolika.«²⁰

Ni četiri godine nakon toga, Benlić je 25. veljače 1656. ponovno boravio u brodskoj župi. Zabilježio je: »Drugi put sam u Brodu služio misu, propovijedao i triput dijelio krizmu. Prvi put sam krizmao 150 muških, 114 ženskih, ukupno 264. Drugi put 27. veljače krizmao sam 125 muških, 150 ženskih, ukupno 275. (...) Sve tri put služio sam misu, propovijedao pred velikim skupom ljudi a treći put sam 1. ožujka krizmao 173 muškaraca i 111 žena. U sve tri krizme krizmao sam 823 osobe.«²¹

Godinu dana poslije biskup Benlić bilježi: »Putujući iz ove župe [Garčin] 9. svibnja [1657.] stigli smo, na udaljenosti manje od jedne ugarske milje, u Brod, župu koju služi samostan u Velikoj. Sljedeći dan, a bila je svetkovina Uzašašća Isusova, u župnoj crkvi sv. Antuna Padovanskog služio sam svetu misu, propovijedao puku te na kraju krizmao 90 muških i 123 ženske, ukupno 213 osoba. Ova crkva je prošle 1656. nanovo prekrivena i to vrlo lijepo, objeljena iznutra i izvana te ima sve potrebno za božanski kult. A otac župnik sa svojim pomoćnikom, marljivo dijeli svete sakramente i ostalo.«²²

Generalni vikar zagrebačke biskupije fra Petar Nikolić, Požežanin, prije gvardijan samostana u Velikoj, kome je i Brod pripadao – dakle, bio je dobro obaviješten – izvještuje (1660.) kako je brodska tvrđavska crkva sv. Marka pretvorena u džamiju, »izvan naselja je stara kamena crkva sv. Antuna a ondje također u Brodu je franjevački gostinjac i župa sv. Ivana, koju služe fra Juro iz Kaptola i fra Petar Bošnjak«.²³

Biskup fra Matej Benlić boravio je 1669. u Brodu i ondje podijelio krizmu za 169 katolika. Isti biskup u svom izvještaju iz 1672. napominje da brodska župa ima 6856 katolika.²⁴ Zanimljiv je, i za ono doba razumljiv podatak, da je tijekom osmanlijske uprave brodska župa obuhvaćala i četiri sela na desnoj, bosanskoj, strani rijeke Save.²⁵

Godine 1661. velički samostan služio je dvanaest župa: Cernik, Pakrac, Lužane, Brod, Bučje, Vrčindol, Podcrkavlje (Sv. Benedikta), Vrhovinu (Sv. Mihovila), Kutjevo, Kaptol,

---

da Turchi, coperta di asse, la altra di San Giorgio, tutta di mura, coperta di assi...« (*Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 176).

²⁰ *Isto*, 2005., str. 165.

²¹ *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 188. U razdoblju od 1652. do 1657. Benlić je zaredio za svećenike 22 franjevca i tri svjetovna svećenika. Usp. *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 193.

²² *Isto*, str. 204.

²³ E. FERMENTŽIN, *Acta Bosnae*, str. 494. Crkva sv. Marka postojala je u tvrđavi, što su redovite pojave u srednjem vijeku, i ona je bila pretvorena u džamiju. Nikolić bilježi kako je u Brodu »župa sv. Ivana« Krstite-lja uz franjevački gostinjac.

²⁴ *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2000., str. 569, 598.

²⁵ To u svom pismu 7. listopada 1674. zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću tvrdi generalni vikar fra Luka Ibrišimović. Usp. Josip BARBARIĆ – Miljenko HOLZLEITNER, *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.–1697.)*, Jastrebarsko, 2000., str. 29. To su morala biti sela u okolici Bosanskog Broda, jer je s lijeve strane rijeke Ukrine bila župa Dubočac, a južnije župa Derventa. Usp. Andrija ZIRDUM, »Selidbe, granice i pokušaji naseljavanja bosanske Posavine početkom 18. stoljeća«, u: *Bosna franciscana*, 17/2002., str. 160–176.

Veliku i Stražeman.²⁶ Bila je to dušobrižnički uhodana i skladna ekipa pa pitanje granica među župama nije dolazilo u pitanje. Ipak, polovina spomenutih župa bila je u brodskom kraju i gotovo graničila s brodskom središnjom župom.

Sve izneseno govori da je i u vrijeme osmanlijske uprave brodska franjevačka župa bila važna te kako je široko i plodno djelovala.

***

Tijekom rata za oslobođenje (1683.–1699.) Brod je po svom položaju bio u osmanlijskim rukama. Bojišnica mu se primaknula tek 1688. godine. Tada je u nekoliko ratnih okršaja, koje je s kršćanske strane vodio Adam Zrinski a s osmanlijske bosanski paša Horšan, naselje privremeno bilo oslobođeno. Kuće u naselju i okolici bile su spaljene. No u protunapadu 1690. Osmanlije su provalili u Slavoniju i ponovno zauzeli sve gradove osim Virovitice i Osijeka. Ipak, nakon pobjede kršćanske vojske kod Slankamena (1691.), ona je ubrzo stigla i do Broda, koji je bio dobro utvrđen. Dok se kršćanska vojska pripremala za napad na naselje i tvrđavu, Osmanlije su se u noći povukli preko Save pa je 12. listopada 1691. Brod konačno bio oslobođen.²⁷ U borbama u Slavoniji i okolici Broda aktivno su sudjelovali fra Luka Ibrišimović, fra Augustin Jarić (Jaharić), fra Marijan Turzo, fra Ivan Pinotić i fra Filip Drkoljić.²⁸ Zato je Eugen Savojski, zapovjednik kršćanske vojske, fra Augustina Jarića²⁹ imenovao zapovjednikom Broda 1691.–1697. godine, povjerio mu obnovu naselja i postavljanje vojnih starješina u brodskom okrugu.

Još prije rata za oslobođenje, bosanski biskup fra Nikola Ogramić želio je da Slavonija pripadne Bosanskoj biskupiji, koja je, premda pod Osmanlijama, navodno, pravno pripadala Zagrebačkoj biskupiji. U tim političkim i međusobnim nadmetanjima podijelili su se i franjevci Bosne Srebrene. Jedni, na čelu s generalnim vikarima Zagrebačke biskupije fra Petrom Nikolićem, odnosno fra Lukom Ibrišimovićem, bili su uz zagrebačkog biskupa, a druge, koji su bili za bosanskog biskupa, predvodio je fra Augustin Jarić, koji je u Bosni Srebrenoj i u Brodu uživao velik ugled.³⁰ A kad je 24. kolovoza 1690. kršćanska vojska na čelu s pukovnikom Ivanom Makarom zapalila veličku crkvu i samostan, da bi iz njih

²⁶ Usp. *Đakovačka i Srijemska biskupija*, 2005., str. 80.

²⁷ Usp. Rudolf HORVAT, *Slavonski Brod*, Zagreb, 1941., str. 5–7, 44.

²⁸ U Müllerovoj vojnoj karti iz 1699. stoji »Crkva sv. Antuna, ruševine«. No crkva je bila ubrzo pokrivena i osposobljena za liturgijske čine. Usp. Andrija ZIRDUM, *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698.–1991.*, Slavonski Brod, 2001., str. 278, 281.

²⁹ Fra Augustin Jarić (Jaharić), (Brod, 1639. – Velika, 10. IV. 1724.) obavljao je u Bosni Srebrenoj upravne i dušobrižničke službe. Bio je provincijski vikar (1693.–1696.), defnitor (1690.–1693.) gvardijan i župnik u Velikoj (1689.–1691., 1708.–1711.), župnik i poglavar kuće u Brodu s prekidima 1665.–1699., župnik u Stražemanu (1699.–1708., 1720.–1723.), gdje je sagradio novu crkvu. Dok je bio gvardijan u Velikoj, bio je zadužen za tamošnju novoosnovanu gimnaziju. Na sinodi u Brodu 1697. za Jarića, kao pristašu bosanskog biskupa, zabilježeno je da mu je 58 godina, da je kao mladić godinama posluživao fra Petra Nikolića te da je gotovo 30 godina bio župnik u Brodu. U početku je, kao što je spomenuto, bio uz bosanskog biskupa fra Nikolu Ogramića, a onda ga je zagrebački biskup Emerik Eszterhazy 1719. imenovao svojim vikarom za slavonski dio Zagrebačke biskupije, što je 1723. potvrdio i njegov nasljednik Juraj Branjug. Usp. Eusebius FERMANDŽIN, *Acta Bosnae*, str. 529; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001., str. 55, bilj. 21.

³⁰ Usp. J. BARBARIĆ – M. HOLZLEITNER, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*.

istjerali Osmanlije³¹, Brod na čelu s Jarićem sve je više postajao franjevačko pokrajinsko središte. U vrijeme provincijala fra Pavla Kačića, u kojem je spomenuti Jarić bio provincijski vikar, tj. druga osoba, na prvoj skupštini provincijske uprave, brodska kuća bila je 16. listopada 1694. proglašena franjevačkom rezidencijom, a nešto poslije dodijeljeni su joj prihodi za uzdržavanje od susjedne župe Dubovik (Podcrkavlje).³²

Prema vojnoj karti iz 1700. godine Brod je bio utvrđeno naselje slično kao i tvrđava. Sa sjeverne strane zatvarao ga je dugi zid s tvrđavskim kulama i vratima u sredini. S istočne i zapadne strane zidovi, s probijenim vratima za prolaz, bili su kraći, a s južne strane štitila ga je rijeka Sava. Prvi stanovnici suvremenog Broda, uz vojsku, bili su izbjegli katolici iz susjedne Bosne, koji su skupa s vojnicima morali raditi na utvrđivanju mjesta i obnavljanju porušenih kuća. Gornja varoš (oko tvrđave) zbog poplavnosti sporo se obnavljala, a srednja, gdje je nekoć bilo elitno osmanlijsko naselje, nije ni obnavljana. Donja Varoš, tj. Brod, imala je tri usporedne ulice s pedesetak kuća i 200–250 stanovnika.³³ Voditelj poslova i brodski župnik fra Augustin Jarić, umjesto dotadašnje stare porušene kuće, dao je sagraditi novu veliku drvenu kuću s dva krila i crkvu Presvetog Trojstva s tornjem.³⁴ Obnovljena je u ratu porušena crkva sv. Antuna u Podvinju, oko koje je bilo groblje, gdje su pokopavani brodski franjevci i neki stanovnici.³⁵ Na provincijskom kapitolu u Našicama 10. listopada 1708. brodska je rezidencija proglašena samostanom, a prvi gvardijan bio je fra Ivan iz Bijeje.³⁶

Dolaskom nove habsburške vlasti ubrzano se pokušavalo potisnuti franjevce sa župa i nadomjestiti ih svjetovnim svećentvom. Na tome se radilo u Beču i Rimu. Da podrže upravu Bosne Srebrene, vodeći brodski ljudi, uglavnom vojni časnici, dva su puta napisмено intervenirali i zagovarali da do toga ne dođe, ističuće stoljetne zasluge i požrtvovnost franjevacu u Brodu i okolici.³⁷

Zbog rasta i širenja naselja, umnožavanja pučanstva, gradnje nove goleme tvrđave umjesto u ratu 1716. porušene stare, povećanja broja vojnika, obrtnika, trgovaca i okolnog stanovništva, franjevci su odlučili graditi novu, veću crkvu i samostan. To je 24. lipnja 1726. na provincijskom kapitolu u Našicama zagovarao ondašnji gvardijan i župnik, Brođanin,

---

³¹ Usp. Paškal CVEKAN, *Velika i njezina bogata prošlost*, Velika, 1982., str. 54.

³² Usp. Juraj BOŽITKOVIĆ, *Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339–1735.)*, Beograd, 1935., str. 108; F. E. HOŠKO, *Franjevci i poslanje*, str. 123.

³³ Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*; Andrija ZIRDUM, *Počeci naselja i stanovništvo*, str. 281.

³⁴ Ignjat BRLIĆ, *Uspomene na stari Brod zabilježio oko godine 1838. I. A. Brlić*, III., Brod n/S, 1885., str. 9, tvrdi da je na mjestu sadašnje crkve bila kapela Presvetog Trojstva.

³⁵ Kad je 3. lipnja 1707. u Brodu umro bivši provincijal fra Franjo Travničanin, sahranili su ga, »in promontorio brodiensi« (na brodskom brežuljku) u crkvi sv. Antuna. Usp. J. BOŽITKOVIĆ, *Kritički ispit*, str. 115. Kanonik Juraj Dumbović u vrijeme kanonske vizitacije 5. lipnja 1730. bilježi kako Podvinje ima 30 kuća i zidanu crkvu sv. Antuna Padovanskog s tornjem. U crkvi se nalaze tri oltara, glavni sv. Antuna, a dva pokrajinska nemaju slike, nego samo zidane oltarske stolove. Nijedan oltar nema pribora za služenje mise. Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 9.

³⁶ Tadašnji bosanski vizitator fra Ivan de Vietri ovako je (1708.) opisao brodski samostan: »U samostanu Presvetog Trojstva u Brodu boravi 13 redovnika koji vrše dušobrižničku službu u gradiću Brodu i okolnim selima. U gradu je vrlo lijepa samostanska crkva, a na selu je druga crkva posvećena sv. Antunu koju poslužuje jedan svećenik po odredbi poglavara. Pripada Zagrebačkoj biskupiji« (Mijo V. BATINIĆ, *Njoliko priloga k bosanskoj crkvenoj poviesti*, Zagreb, 1885., str. 20; usp. J. BOŽITKOVIĆ, *Kritički ispit*, str. 119; D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, str. 212).

³⁷ Usp. Arhiv Franjevačkog samostan u Sl. Brodu, A-IV-1 god. 1702.; A-IV-1, br. 150, 4. III. 1725.

fra Ivan Narančić,³⁸ koji je, uz to što je bio izabran za defnitora, bio određen i za voditelja gradnje. Temeljac crkvi i samostanu 12. kolovoza 1727. postavio je brodski zapovjednik barun Ivan Trenk. U ljetopisu se ističe da su se franjevci, bez posebnih darovatelja, mnogo godina pripremali za gradnju prošnjom od vrata do vrata. Spomenute godine, uz temelje, ozidano je oko dva metra (jedna orgija) crkvenog zida, a onda je ubrzano građeno zapadno krilo samostana,³⁹ koje je iste godine bilo i dovršeno.⁴⁰ Gvardijan Narančić 1729. započeo je graditi i najduže, južno krilo samostana te ga je u svome trogodištu i završio.⁴¹

O župi Presvetoga Trojstva u Brodu postoji vrijedan arhivski zapis od 26. ožujka 1734., koji daje naslutiti stvarnu franjevačku djelatnost. U to vrijeme i dalje je bila u uporabi stara drvena crkva i ona će to ostati do 1750. godine, tj. do završetka nove. Područnoj crkvi u Podvinju bilo je potrebno obnoviti krov, objeliniti je i namjestiti. I područna crkva sv. Jakova na groblju u Klakaru, sagrađena od drva prije 25 godina, bila je ruševna pa je i ondje trebalo graditi novu. U selima: Šumeće, Varoš, Kaniža, Slobodnica, Rastušje, Tomica, Bukovlje, Vranovci, Vrba, Ruščica, Gornja Bebrina i Donja Bebrina postojale su kapele samo za svećenika i nekoliko osoba pa je trebalo obnoviti i neke od njih.⁴²

Da bi se naslutila franjevačka dušobrižnička djelatnost u Brodu, može nam poslužiti i najstarija brodska matica krštenih (1701.–1735.). U skladu s ranijim dokumentom, pregledao sam spomenutu maticu za 1734. godinu i ustanovio da je te godine u brodskoj župi, u kojoj je gvardijan i župnik bio fra Jakov Jović, krštavalo 19 svećenika-franjevaca. Spomenuti župnik krstio je samo jedno dijete, neki od njih 19 krštavali su od jednog do tri, a glavninu dušobrižničkih poslova obavljali su: fra Leonard Grgić, fra Adalbert Lehotzki, fra Pavao Gregić, fra Bartol Đurković, Brođanin, fra Marko iz Sibinja, samostanski vikar, fra Gabrijel Leiter i fra Luka Nikolić. Krštavalo se u župnoj crkvi u Brodu i po filijalama te upisivalo u bilježnice, tzv. matrikulare, a poslije bi jedan od franjevac to upisivao u pravu maticu.

Župa nije imala stalnih prihoda, npr. neke glavnice ili darovnice. U filijalnoj crkvi u Podvinju sahranjivale su se dvije-tri okolne obitelji pa je od toga bio skromni prihod te nešto od zvonjenja i gvozenih udaraljki kojima su se umjesto zvona služili u filijalama. Lukno su davali svi župljani. U običajniku piše: »Pod luknom se podrazumijevaju drva i godišnji

³⁸ O fra Ivanu Narančiću, vizitator Dumbović (1730.) zabilježio je sljedeće: Filozofiju je učio u provinciji Bosni Srebrenoj, teologiju u Padovi. U franjevački red studio je prije 28 godina, za svećenika je zaređen prije 19 godina te već 7 godina vrši službu župnika u Brodu. On je revan i pobožan franjevac koji se neumorno brine za duhovni napredak svojih župljana. Odlučio je u Brodu sagraditi novu, veličanstvenu zidanu crkvu i franjevački samostan te je već izgrađen i nastanjen veći dio samostana. Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 8. Kao rođeni Brođanin, Narančić je bio samostanski vikar 1717.–1719., 1722., gvardijan 1719.–1721., 1723.–1727; 1729.–1732.; 1736. Njegov boravak i djelatnosti u Brodu zapažaju se i u vrlo opširnim podacima u Kronici, u običajniku, koji je najvećim dijelom on sam zabilježio. U samostanu su tada boravila 22 franjevca. Usp. *Kroniku Franjevačkog samostana*, I., str. 5–79.

³⁹ Temelji crkve i samostana debeli su 330 cm (10 stopa), crkveni zidovi 200 cm (6 stopa) a samostanski zidovi 130 cm (4 stope). Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 43.

⁴⁰ Usp. *Kroniku Franjevačkog samostana*, I., str. 31–37.

⁴¹ Usp. *isto*, str. 33.

⁴² Četiri godine prije (1730.) vizitator Dumbović zabilježio je da trgovište Brod ima oko 250 kuća, od kojih su samo dvije pravoslavne, Podvinje je imalo 30 katoličkih kuća, Rastušje 10, Tomica 5, Bukovlje 8, Vrba 15, Ruščica 15, Gornja Bebrina 20, Donja Bebrina 20, Klakar 12, Šumeće 20, Slobodnica 25 te Mala Kaniža 20 kuća. U navedenim selima stanovali su samo katolici. Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 8.

plodovi. Tko može dati materijalne stvari, dobro je; tko ne može, neka dadne u novcu: imperijal, forintu ili dva marijaša; neki pak ništa. Napokon, ako prema imovinskom stanju netko nema ništa dati za lukno, kada bude pozvan na samostanske radove, mora svoj dio odraditi. Lukno se ubire od svih pripadnika katoličke vjere koji ondje borave, od žitelja i pridošlica, kojimgod jezikom govorili.«⁴³ Ipak, kad se sve zbroji, župni prihodni nisu bili veliki. Uz to, bile su propisane takse za vjenčanje i ubilježbu krštenja. Sprovodi i zvonjenja obavljani su samo u Brodu, a svećenika na filijale nisu ni pozivali jer su ondje sahranjivali sami vjernici. Unutar župe nije bilo druge svećeničke kuće, nego su svi svećenici iz samostana odlazili na filijale. Za odlazak u udaljena sela pokatkad su se služili konjima.⁴⁴

Kad je na kapitulskoj skupštini u Iloku 1. srpnja 1737. za gvardijana bio izabran fra Marko Gabrilović iz Sibirja, početa je pisati brodska samostanska kronika što je 1737. godine propisao provincijal fra Luka Karagić. Budući da ranija zbivanja u samostanu i župi nisu bila bilježena, kroničar se, kad ih je trebalo bilježiti, našao u teškoćama. Jer nije »uspio pronaći ništa nova, smatrao sam da je vrijedno pobilježiti stvari što pripadaju samostanu Presvetog Trojstva u Brodu... A budući da je crkva naš perivoj, smatrao sam opravdanim započeti upravo s crkvom.« Župna i samostanska crkva bila je dobro opskrbljena misnim ruhom i ostalim priborom. U sve kapele, osim u područnu crkvu u Podvinju, franjevci su iz samostana sa sobom nosili liturgijski pribor. Zato je u sakristiji bilo: 9 običnih misala, 5 misala za pokojne, 14 kaleža, misnica: 18 bijelih, 7 crvenih, 5 ljubičastih, 5 crnih, 3 zelene, 34 košulje, 16 roketa, 9 posudica za ulja, a na tornju su bila 4 zvona.⁴⁵

Budući da su se franjevci na službama često mijenjali, a da bi se dušobrižnička djelatnost susljedno nastavljala, novom župniku i gvardijanu običavali su, uz predaju službe, predati i običajnik kako se i što se dotad običavalo raditi pa se on tijekom vremena poboljšavao. Budući da je fra Ivan Narančić, rođeni Brođanin, bio u župne obveze dobro upućen, jer je dvadeset godina vršio službe župnika, gvardijana i samostanskog vikara, sam je oblikovao neke obveze zabilježene u običajniku. Taj vrijedni izvor informacija kroničar je (1738.) po mjesecima na 14 stranica iscrpno prepisao. Samo u siječnju, npr. na dvije stranice u 15 točaka opisano je što, gdje, kada i kako treba raditi.⁴⁶

Liturgijski obredi obavljani su na latinskom jeziku, ali su poslanice i evanđelja čitani ili pjevani na hrvatskom, odnosno u vojarni, za njemačke časnike, na njemačkom jeziku. Svi oblici blagoslova obavljani su na hrvatskom jeziku. Nedjeljom i svetkovinom »izlazi propovjednik i služi prvu misu pod kojom djeca pjevaju 'Litanije lauretanske'. Kad se završe litanije na hrvatskom jeziku, propovjednik drži vjeronauk. To čini svakoga blagdana i sva-

---

⁴³ *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 51.

⁴⁴ Dokument su potpisali vodeći ljudi u Brodu i okolici: Ivan Topalović i Mijo Dorić iz Slobodnice; Mato Crljević, desetar, i Josip Gombavić iz Šumaća; Franjo Mirković, desetar, i Ilija Štekić iz Vranovaca; Šimo Fogadić i Mato Tadić iz Rastušja; Stjepan i Filip Katić iz Rušćice; Ivan Tvrdović i Mato Gazić iz Klakara; Mijo Balošić i Luka Hajduković iz Donje Bebrine; Pavao Balić i Martin Marišić iz Vrbe; Marko Mikić i Mato Orazović iz Vrguzovaca (Kaniže); Mijo Danković i Tomo Čanić iz Gornje Bebrine; Mijo Petraković i Antun Janković iz Varoši; Franjo Petrović i Marijan Fogadić iz Bukovlja te Ivan Pinotić, vojvoda, Tomo Skalice, kapetan, i trenutačni zapovjednik vojvoda Ivan Jakov Paschka. Vjerodostojnost dokumenta potvrdio je fra Josip Mihić, defnitor i komisijski izvjestitelj. Usp. *Specifica Connotatio Status et Proventus Parochiae Brodensis*, u: Arhiv Franjevačkog samostana u Slav. Brodu, A-I-1, od 20. ožujka 1734.

⁴⁵ *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 41.

⁴⁶ *Isto*, str. 45–73.

ke nedjelje ujutro. Na sve pak spomenute dane drži propovijed poslije trećeg oglašavanja zvona za veliku misu koja se služi u devet sati, a oko pola deset izlazi propovjednik na propovjedaonicu.«⁴⁷ U pojedinim prigodama i svetkovinama zabilježene su i pjesme koje su pjevane na hrvatskom jeziku.

Na Bogojavljenje »u osam sati otac propovjednik blagoslivlja vodu i moli na hrvatskom jeziku po obredima i načinu propisanom u hrvatskom epistolaru 'O blagoslovu vode na Bogojavljenje'. Gvardijan ima poslati jednog svećenika u gornja sela, tj. Šumaće i donja, tj. Klakar koji će blagosloviti vodu za puk. Na Bogojavljenje, ili drugi dan, gvardijan će poslati jednog svećenika u Tvrđavu za njemačke časnike, a drugoga za časnike koji borave izvan grada, da poškrope kuće blagoslovljenom vodom i na vratima napišu godinu. Kad završe sa časnicima, idu po kućama te se ima poškropiti svaka kuća i napisati godina kao i kod časnika.«⁴⁸

Proslava središnjega kršćanskog otajstva, Uskrsa, bila je u cijeloj župi pripremana sustavno, a uskrsne ispovijedi trajali su od treće korizmene nedjelje, kad su ispovijedana djeca, pa sve do kraja uskrsne osmine. Uz opis obreda i obveza, napominje se da na Veliku subotu »gvardijan se mora sjetiti siromašnih, siročadi i udovica koje borave u gradu te svakomu, prema samostanskim mogućnostima, treba udijeliti kruha i mesa, da barem na Uskrs siromasi znaju što je meso...«⁴⁹ Uz mnoštvo svetkovina, koje su redovito slavljene u župnoj crkvi, posebno ću istaknuti proslavu Tijelova. Procesija je išla ulicom uz Savu. Prvi je blagoslov bio kod Narančičeve kuće, drugi pred Tvrđavom, treći na povratku na tržnici, a četvrti kod sindikove kuće. Na sva četiri spomenuta mjesta u vrijeme blagoslova s Presvetim, oglasili bi se topovi iz tvrđave. Na povratku u crkvu, misa je pjevana na naj-svečaniji način. »Običaj je da toga dana u procesiju dođu svi susjedni župnici s povjerenim im pukom, a naši su svi iz filijala obvezni doći, pjevajući pobožne pjesme.«⁵⁰

Nisu svečanosti obavljane samo u župnoj crkvi Presvetog Trojstva nego na velike blagdane i po filijalama,⁵¹ gdje su proslave bile u posebnim prigodama očuvanim od davnina. Na Uzašašće išlo se u procesiji u Podvinje sv. Antunu te na samu svetkovinu sv. Antuna Padovanskog, na Veliku Gospu, za Sve svete i na blagdan sv. Tome (pred Božić). U Slobodnicu se išlo na svetkovinu sv. Marka, sv. Filipa i Jakova, na blagdan Našašća sv. Križa, na Uzašašće, na Sv. Klaru te uoči Sv. Katarine. Na groblje sv. Lovre (Brekinja) išlo se u procesiji treći prosni dan, na svetkovinu sv. Lovre u procesiji sa slikom sveca te na Sve svete; u Sibinj se išlo na Sv. Ivana Krstitelja, u Klakar na Sv. Jakova apostola, u Varoš na Sv. Roka a na Sv. Bartola u kapelu kod Sibinja.

Nakon izgradnje istočnog dijela samostana, skupljana su sredstva i grada za nastavak gradnje crkve. Radovi su nastavljeni 21. ožujka 1743. i te je godine ozidana polovina građevine. Radove je vodio fra Ambrozije iz Broda. Daljnji radovi trajat će desetak godina. Prigodom kanonske vizitacije župe 1. srpnja 1746. vizitator bilježi kako će nova crkva

⁴⁷ *Kronika Franjevačkog samostana*, str. 45.

⁴⁸ *Isto*, str. 47.

⁴⁹ *Isto*, str. 53.

⁵⁰ *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 59.

⁵¹ Na Duhove »jedan svećenik poslije objeda odlazi u gornja sela, u Šumeće, drugi u donja, a treći u selo Vijuš na drugoj strani [rijeke Save]. Blagoslivljaju stada različitih vrsta stoke, kao i pčele, ako ih ljudi pozovu da blagoslove košnice« (*Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 57).

imati oblik bazilike i da je crkva već pokrivena te da se u njoj upravo zida svod. Imat će sedam oltara.⁵² Župu je vodio fra Jakov Matijević.⁵³ Od posljednje vizitacije (1730.) od brodske župe odijeljena je župa Podvinje, kojoj su pripadala sela Rastušje, Tomica i Bukovlje. Budući da je župnik franjevac i dalje stanovao u samostanu, za franjevce je to bila samostalna kapelanija.⁵⁴

I nakon odvajanja Podvinja brodskoj župi preostale su 622 kuće sa 3691 katolikom. U samom Brodu bilo je 235 kuća i 964 katolika, u Varoši 82 kuće i 531 katolik, u Vrbi 17 kuća i 90 katolika, u Ruščici 34 kuće i 102 katolika, u Gornjoj Bebrini 33 kuće i 189 katolika, u Donjoj Bebrini 31 kuća i 254 katolika, u Šumeću 37 kuća i 271 katolik, u Kaniži 53 kuće i 433 katolika te u Slobodnici 79 kuća i 629 katolika. U cijeloj župi nije bilo nijednog inovjerca.⁵⁵

Zadnja velika liturgijska i pastoralna manifestacija, dok su franjevci vodili brodsku župu, bio je jubilarni oprost koji je papa Benedikt XIV. iz 1750. godine dopustio da se 1751. može dobiti i po drugim biskupijama i župama. U Zagrebačkoj biskupiji, kojoj je Brod onda pripadao, taj se jubilarni oprost mogao dobiti od 1. svibnja do 1. studenoga. Budući da najveći dio puka nije mogao otići u Zagreb, u Brodu je od 18. kolovoza do 2. rujna 1751. za oprost trebalo u procesiji obići četiri crkvice, odnosno kapele: sv. Roka u Varoši, BDM u Tvrđavi, sv. Lovre na groblju i župnu crkvu Presvetog Trojstva. Kroničar bilježi: »U tim procesijama, posebice u nedjelje i blagdane svaki je put bilo tri do četiri tisuće ljudi, što muškaraca što žena. Da si, dragi čitatelju, bio ovdje i sve to promatrao, odmah bi uočio da je procesija bila dugačka od Tvrđave do groblja... Uzastopnih petnaest dana te su procesije vodili pojedini naši svećenici iz ovoga samostana Presvetoga Trojstva, a ostali su u samostanu ispovijedali. Te procesije, koje su se održavale na tako svečani način i kroz toliko dana, a posebice što im je svaki put prisustvovalo najmanje osam redovnika, toliko su izgradile ovaj kršćanski puk, da su se mnogi, koji su cijeli život proveli u ropstvu kneza paklenoga, vratiti u ovčinjak preljubljenoga Spasitelja našega Isusa Krista...«

Oduzimanje župe franjevcima u Brodu kroničar je opisao ovako:

»Ustoličenjem novoga župnika, tj. petrovca, od strane jednog zagrebačkog kanonika, kojega je u tu svrhu poslao preuzvišeni gospodin zagrebački biskup Franjo Thauszy, 20. rujna [1754.] oduzeta nam je kapelanija u Podvinju.

Istoga je dana stigao u Brod s novim brodskim župnikom u pratnji požeškog župnika. Tri je dana razgovarao s nama na takav način, da su pomišljali sve nam oteći. A da sveti patrijarha Franjo nije priskočio upomoć svome stadu, zacijelo bi zamisao u djelo proveli. No onaj koji tješi nevoljne, utješio je i nas. Nisu se sramili oteći nam vinograd alodij, dapače

---

⁵² Gradnja crkvenog kora završena je 1750. i u njemu je u predvečerje sv. Franje održana svečana večernja. Dana 30. kolovoza 1753. priveden je kraju posao u crkvi Presvetog Trojstva, tj. bijeljenje i polaganje kamena i cigle za pod; 14. listopada služena je misa na ukrašenom oltaru sv. Josipa, a 26. listopada pred crkvom je postavljen novi križ s Raspetim. Usp. *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 119, 123.

⁵³ Fra Jakov Matijević, župnik, imao je 49 godina, prije 30 godina stupio je u franjevački red, a zaređen je bio prije 22 godine. Filozofiju je učio u Hloku a teologiju u Petrovaradinu. Crkvene knjige, matice, vodio je uredno. Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 9.

⁵⁴ Usp. *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 125.

⁵⁵ Usp. R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 10.

i stvari koje smo isprosili idući od vrata do vrata. Vrativši nam na koncu neke stvari što spadaju na služenje mise, sve ostalo su nam naumili oduzeti.

Oko četiri sata poslije podne 24. toga mjeseca, župnik je s jednim kapelanom iz crkve Presvetoga Trojstva odnio krstionicu u kojoj se nalazila krsna voda, a u kojoj su mnogi bili oprani od grijeha; istoga je dana u kući zapovjednika Agatića krstio prvo dijete.

Naposljedku nam je u osvit 25. ovoga mjeseca [1754.] bilo oduzeto župničko pravo, po kojem smo se i u najvećim nevoljama i borbama s Turcima služili možda i više od 200 godina povlasticama blage uspomene careva. Odsluživši misu na oltaru svetoga Josipa, gospodin je požeški župnik puku predstavio zakonitog župnika Josipa Zniku, Hrvata. Kanonik je bio bolestan. Oduzevši nam brodsku župu, oduzeli su nam također gornja i donja sela koja su ovamo pripadala.⁵⁶

Uz prije u tekstu spomenute brodske župnike, od 1691. do 1754. brodski župnici župe Presvetog Trojstva, odnosno od 1708. gvardijani, bili su: 1691.–1699. fra Augustin Jarić; 1699.–1700. fra Ivan Stipić; 1700.–1702. fra Ivan Šimić; 1702.–1708. fra Bartol Petrović; 1708.–1710. fra Ivan iz Bijele; 1710.–1713. fra Bartol Petrović; 1713.–1716. fra Salvator a Verbosa (Travničanin); 1716.–1719. fra Bartol Petrović; 1719.–1722. fra Ivan Narančić; 1722.–1723. fra Bartol Petrović; 1723.–1726. fra Ivan Narančić; 1726.–1729. fra Franjo Anđelić; 1729.–1733. fra Ivan Narančić; 1733.–1736. fra Jakov Jović; 1737. fra Marko Gabrilović; 1738. fra Jakov Jović; 1738.–1740. fra Mihael Benčević; 1741. fra Franjo iz Vukovara; 1742.–1743. fra Petar iz Broda; 1746.–1747. fra Jakov Matijević; 1747. fra Juraj Dragojlović; 1750.–1752. fra Mihael Benčević; 1752.–1753. fra Marko Orašanović, a posljednji župnik 1753.–1754. godine bio je fra Juraj Dragojević, koji je župu predao svjetovnom svećeniku.⁵⁷

Ukratko, franjevci su u Brodu imali svoju kuću još u srednjem vijeku. I tada su se kao misionari bavili dušobrižništvom u sastavu provincije Bosne Srebrene, ali su to, čini se, službeno preuzeli oko 1536., kad su Osmanlije zauzeli mjesto. Svoje trajno prebivalište imali su na mjestu današnje crkve i samostana i odatle su pastoralno služili prostor koji danas poslužuje 17 katoličkih župa u Brodu i okolici. Uz kapelu koju su pod Osmanlijama imali u Brodu, velike i važnije liturgijske skupove obavljali su u srednjovjekovnoj crkvi sv. Antuna Padovanskog u Podvinju. Župa im je službeno oduzeta 25. rujna 1754. godine. Do oduzimanja župe djelovali su u sastavu provincije Bosne Srebrene, a kad se ona 1757. podijelila, bili su u sastavu provincije sv. Ivana Kapistrana te od 1900. u sastavu provincije sv. Ćirila i Metoda.

Nakon oduzimanja župe i dušobrižničke djelatnosti, franjevci u Brodu nastavili su svoj kulturni, prosvjetni i karitativni rad te tražili i nalazili druge, nove oblike kršćanske djelatnosti. U studenome 1787., dekretom Josipa II., bio je ukinut brodski samostan, raseljeno osoblje, inventar dijelom prenesen u druge samostane, dijelom oduzet, a nekretnine podijeljene ili rasprodane. Njegovim oživljavanjem 1806. sve je trebalo počinjati iznova.

⁵⁶ *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 125.

⁵⁷ Usp. J. BOŽITKOVIĆ, *Kritički ispit*, str. 106–115; R. HORVAT, *Slavonski Brod*, str. 9, 45; *Kronika Franjevačkog samostana*, I., str. 5–125; F. E. HOŠKO, *Franjevci i poslanje*, str. 55; Paškal CVEKAN, *Franjevci u Brodu*, Slavonski Brod, 1984.

Da su franjevci i u svojim novim djelatnostima bili kvalitetni i korisni, pokazuju istraživanja koja su upriličena na nekoliko znanstvenih skupova. No površnošću povjesničara ili željom da se neke stvari zatome,⁵⁸ franjevačka župa Presvetog Trojstva u Brodu, nakon više od tristo godina svoga plodnog djelovanja, bila je jednostavno »izbrisana«. Njezino mjesto, bez želje za kontinuitetom, preuzela je 1754. župa sv. Stjepana, ugarskog kralja, koja je u novije vrijeme preimenovana u župu Gospe brze pomoći.

Summary

FRANCISCAN PARISH IN SLAVONSKI BROD UP TO 1754

Franciscans already in the Middle Ages had their house in the city of Brod. Even in these times their missionaries were involved in spiritual counseling in the realm of the Province Bosna Srebrena, and it seems that this became their duty in 1536 after the Ottoman occupation of the city. Their permanent place of dwelling was on the spot of present-day church and monastery and this was the center from which they spread pastoral care on the area that presently includes 17 Catholic parishes in Brod and its surroundings. Besides the chapel that Franciscans had in Brod under the Ottoman rule, they held all important and solemn liturgies in the medieval church of St. Anthony of Padua, which was placed in Podvinj. However, Franciscans officially lost the parish on 25 September 1754. Up to that time their activities were part of the Province of Bosna Srebrena, and from 1757 Franciscans in Brod became a part of the Province of St. John Capistrano until 1900 when they became part of the Province of St. Cyril and Method. Although they did not have any official spiritual position in the parish of Brod, Franciscans maintained their cultural, educational and charity work. In November 1787 decree of Emperor Joseph II abolished monastery in Brod, which was followed by displacement of the personnel and inventory that was partly sold and given away. However, with the revival of the monastery in 1806 all the Franciscans' activities had to be renewed.

KEY WORDS: *Franciscans, Slavonski Brod, Ottomans, parish of the Holy Trinity, Middle Ages, early modern period, Bosna Srebrena.*

---

⁵⁸ Usp. Biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska. *Šematizam 1999./2000.*, Đakovo, 2000., str. 84, pripremio Antun JARM.